

Viivi Eksta: "Õpetajate Leht oli algusaegadel väga kriitiline hariduselu väärnähtuste suhtes ja on seda ka praegu."

75 aastat õpetajate lehte

Viivi Eksta

Eestikeelse pedagoogilise ajakirjanduse ajalugu algab Peeter Põllu toimetatud ajakirja Kasvatus ja Haridus ilmumisega 1917. aasta jaanuaris. Kokku ilmus seda seitse numbrit.

Aastatel 1918–1919 andis Eesti Tööraha-va Kommuuni koolivalitsus ja kooli-õpetajate kongressi täitevkomitee Artur Vallneri toimetamisel välja ajakirja Eesti Kool. Jõuti üllitada 13 numbrit, algul Tallinnas, hiljem jätkati Peterburis.

Märksa kauem pidas vastu Eesti Õpetajate Liidu häälekandja Kasvatus (1919–1940), mis esialgu ilmus kaks korda kuus, hiljem 10–12 numbrit aastas. Kasvatusest kujunes teaduslik pedagoogiline ajakiri, mille ilmumissagedus ega maht ei võimaldanud reageerida hariduselu päevasündmustele vahe- tult.

Mõte õpetajate oma lehest hakkas liikuma 1920. aastate keskel. EÕL-i asemikekogu koosolekutel oli lehe väljaandmine korduvalt arutusel, kuid lahendus takerdus majanduslikel põhjustel. EÕL toetas Kasvatuse ilmumist, kaks väljaannet kardeti organisatsioonile üle jõu käivat.

Majanduskriisi aastail (1929–1933) sattus kriisiseisundisse ka kool. Uue

algkooli- ja palgaseaduse ning majanduskriisiga kaasnenud koondamiste tõttu oli õpetajaskond mures ja ärevil. Õpetajate huvid vajasid kaitsmist. Valter Horm iseloomustab monograafias Aleksei Jansonist seda ajajärku, eriti 1930. aastat süngetes värvides: "Haridusministri kohale asunud kogupõllumees Jaan Hünerson alustas massilist koolide ja klasside koondamist, õpetajate valdamist, demokraatliku kallakuga õpetajate seminaride sulgemist ja ühtluskooli süsteemi lammutamist. Tolleaegsed mõjuvamad ajalehed olid häälestatud kooli ja õpetajaskonna vastu, süüdistasid õpetajaid pahempoolsuses ega leidnud ruumi kooli ja õpetajaskonna päevamuredele" (4, lk 75).

Sellistes tingimustes panid 22 õpetajat 1930. aastal kokku väikese põhikapitali (1000 krooni) ja otsustasid hakata omal riisikol ilma igasuguse organisatsioonilise toetuseta andma välja Õpetajate Lehte. Üks agaramaid eestvedajaid oli EÕL-i abiesimees, Tallinna Linna Pe-

dagoogilise Muuseumi rajaja ja direktor Aleksei Janson, kellest sai lehe esimehe vastutav toimetaja. Tegevtoimetaja ja väljaandja ülesannetes tegutses EÕL-i tolleaegne sekretär (ja lehe juriidiline omanik) Julius Elango.

Õpetajate Leht 1930–1940

Õpetajate Lehe (alapealkirjaga "Kutseteadliku õpetajaskonna häälekandja") esimene number ilmus 26. septembril 1930. Avaleheküljel põhjendatakse vajadust õpetajate oma lehe järele. Toimetuse pöördumises lugejate poole märgitakse: "Kuid viimasel ajal hariduselus ja koolipoliitikas tekkinud olukord ja esile kerkinud sündmused on võtnud sellise kuju ja ilme, et õpetajaskond milgi tingimusel ei saa jääda tummaks pealtvaatajaks, vaid peab oma arvustava, nõuandva ja hoiatava sõna ütleva. /---/ Neil asjaoludel on tekkinud kindel veene, et praegune moment asetab erakordse vajaduse õpetajate häälekandja asutamiseks" (11).

Õpetajate Leht

Kutseteadliku õpetajaskonna häälekandja

Toimetuse ja talituse:

Tallinna, Rataskaevu 22, telef. 434-63.
Asjaajamine kell 9—15

Tellimise hinnad:

3 kuud — 1 kr., 6 kuud — 2 kr., 12 kuud — 4 kr.

Kuulutuste hinnad:

Kuulutuste küljel 5 s., mujal 10 senti mm.

№ 1.

26. septembril 1930. a.

I aastakäik.

Lugejaile. „Õpetajate Leht“ väljaandmise mõte on püsinud juba kauemat aega kutseteadliku õpetajaskonna päevaküsimuste esirinnas, kuid ühelt poolt kitsad majanduslikud olud, teiselt poolt eestlasele omane kannatlik ja pikaldane meel takistasid mõtte teoks saamist.

Kutseteadliku õpetajaskonna häälekandja esimese numbril päis, 26. september 1930.

Leht märgib oma ülesanneteks informeerida õpetajaskonda „kõigist koolipoliitilise elu momentidest“, tõmmata õpetajaskonda aktiivsele võitlusele kooli ja oma huvide eest, informeerida üldsust ning luua sidemeid kooli ja kodu vahel, võidelda avalikult vooludega, mis on suunatud rahvahariduse, kooli ja õpetajaskonna vastu, anda informatsiooni kooli ja õpetajaskonna kohalikust elust.

Selgitades lehe vajalikkust, kirjutab vastutav toimetaja Aleksei Janson esimeses numbris: „Õpetajate lehe ülesanne seisabki selles, et igal hetkel anda häiret, näidata õpetajaskonnale, mis tal tuleb teha. Just õpetajaskond – ja mitte keegi muu – peab looma avaliku arvamise. / - - / Leht peab looma õpetajaskonna-massi kindlad seisukohad. Siis tunnevad kõik kooliasjanduse „reformeerijad“, et õpetajate organisatsioonide taga seisab reaalne jõud; tunneb seda ka seltskond“ (6). Leht võttis seega endale õpetajaskonnas avaliku arvamise kujundamise ning võitlusorgani funktsiooni.

Õpetajate Lehel on algusest peale väga kriitiline hoiak ametliku hariduspoliitika suhtes (mis salata, paljugi tol ajal kirjutatust sunnib tänapäevaga paralleelse tõmbama, kuigi kolmveerand sajandit võiks olla midagi muutnud). Esimeses numbris arvustab autor J. R. [EÕL-i juhatuse liige Jaan Rummo] pealkirja „Kuhu jõuavad kõik sihita teed?“ all teravalt tollast hariduspoliitikat: „Lõpmatuseni võiks pikendada seda pärliterida meie ametliku hariduspoliitika

kogemustest ja praktikast viimaste aastate jooksul. Ei mingeid kaugemale ulatuvaid, kindlaid sihtjooni ega kava, vaid iga uue valitsuse ja uue haridusjuhiga uued kavatsused, uued üllatused. Ja mida kaugemal on uus haridusjuht varemalt seisnud koolist, seda julgemad ümberkorraldused, seda suuremad kavatsused!“ (8).

Asjatundlikkusega paistsid silma A. Jansoni kirjutised. Artiklis „Hariduspoliitika Eestis“ (7) analüüsib ta iseseisvusaja esimese 15 aasta jooksul saavutatut ning näeb selles palju järjekindlust: „Mida aga ohtrasti tehti, see on kõiksuguste määruste väljaandmine kuni õppenõukogu pidamise määruseni. Lihtsalt pöörati tähelepanu koolitöö puhtformaalsele küljele.“ Ebakohtade põhjusena näeb ta ministeeriumi juhtide kiiret vahetumist, kusjuures iga juht talitab oma äranägemise järgi, ja sedagi, et kool on tehtud erakondade poliitiliseks katsejäneseks.

Õpetajate Leht nimetas end kutseteadliku õpetaja häälekandjaks, rõhutas seejuures oma parteipoliitilist erapooletust ja sõltumatust. Erapooletuse toonitamine oli vajalik, et mitte tõrjuda eemale eri erakondadesse kuuluvaid õpetajaid. Ent ajalehe neljandas numbris tõdeb koolimees Jüri Uustalu murega, et nii mõnegi õpetaja kutseteadlikkus on veel nõrk, ja süüdistab õpetajaskonda passiivsuses. Tänu sellele lähivad läbi „kooliuuendused“, mis koolile ja õpilastele kahju toovad: „Ühes klasside koondamisega on maa-alkkool järsu

pöördega viidud tagurpidi, nii et sünnib, mis juba ennustati: jõukamad maalt saadavad oma lapsi linna algkoolesse, jättes külakoolid kehvade kooliks“ (15).

Lehe igas numbris avaldati üks või mitu pikemat üldistavat ja arutlevat artiklit, hariduselu informatsiooni kodu- ja välismaalt, tähtsal kohal oli EÕL-i tegevuse, õpetajate kongresside ja päevade ning täienduskursuste kajastamine, ühtluskooli ja õpetajate huvide kaitsmine (väga palju anti algusaastail ruumi õpetajate koondamise ja palkade kärpimise küsimustele), trükiti ära seadusi ja määrusi. Oma koha leidsid uute raamatute tutvustused, juubeliartiklid, nekroloogid, joonealused vestid ja kuulutused, tänapäevases mõistes reklaam. Õpetajate Leht võttis koolielu teravates probleemides sõna üpris kiiremeelselt, tõsi – pärast uue trükiseaduse ilmumist 1934. aastal oldi sunnitud tooni muutma.

Õpetajate Lehele tegid kaastööd tolle aja progressiivsed haridustegelased. Aleksei Jansoni kõrval oli üks viljakamaid autoreid Johannes Käis. Ta kaitses demokraatlikku ühtluskooli, ründas Nikolai Kanni tagurlikku koolireformi, võitles kooli bürokratiseerimise vastu, propageeris innustunult õppe- ja kasvatustöö uusi meetodeid. Õpetajate kutsehuvide kaitseks astusid välja Jaan Rummo, Enn Murdmaa, Jüri Uustalu, Boris Rea, Alleks Vallner jt. Teoreetilisemat suunda esindasid ajalehes Villem Altoa, Aulis Aret, Rudolf Taba jt.

„Vaikiva oleku“ aastail tuli endist otseütlemist maskeerida. Mida avalikult öel-

da ei saanud, seda püüti teha teravates ja kriitilistes joonealustes vestetes. Valter Horm (3) avalikustab varjunimedega peituvad autorid. Nimetame mõned tuntumad: Kondimäe koolmeister Peeter Pikksäär (Karl Praakli), Riu-Rio, ka Rio-Reu (Boris Rea), Öpipoiss Villem Vars (Alleks Vallner), Jaan Juhan Piller (Jüri Uustalu), Saaremaa Siim (Albert Seppel), Samuel Butterbleks (E. Hansen), Jorh (J. Lillmaa), Villem Volks (E. Triik), Mari Sakuste (M. Sakk). Koolide peainspektor Märt Raud kasutas mitut pseudonüümi: R. Tarvoja, T. Migagu, Paap Mällo, Juuli Uibu jt. Sellele ajale oli iseloomulik, et kirjutas ilmus autori nimeta, heal juhul initsiaalidega, või oli alla kirjutanud keegi Sarvik, Hүүdja hää! kõrbes vmt.

1930. aastate alguses ei ilmunud lehenumbrit, milles poleks räägitud õpetajate koondamisest ja palkadest. Kui 1933. aastal kärbiti maaõpetajate palka veel ühe astme võrra, kutsus EÕL-i juhatus augustis kokku õpetajate XI üldkongressi, mis läks ajalukku nn protestikongressina. Osavõtjaid oli enneolematult palju, üle 700, ja põhiküsimuseks palgavõitlus. EÕL-i juhatuselt nõuti selgitust. E. Murdmaa oli sunnitud loobuma EÕL-i esimehe ja A. Janson abiesimehe kohast, lahkuda tuli ka EÕL-i sekretäri, Õpetajate Lehe tegevtoimetajal J. Elangol.

Lühemat aega (1934, nr 44 – 1935, nr 29) kirjutas lehele vastutava toimetajana alla publitsist Helmi Jansen, kunstnik August Janseni abikaasa. 1934. aasta suvel kutsus A. Janson toimetusele appi Kohila valla Pahkla algkooli õpetaja Valter Hormi. 1935. aastal sai temast EÕL-i sekretär ja ühtlasi Õpetajate Lehe nii vastutav kui ka tegevtoimetaja kuni 1940. aasta alguseni. Uueks toimetajaks kutsuti Kohila algkooli juhataja August Ruut.

Põhitöö kõrvalt ühiskondlikus korras ajalehe toimetamine tähendas, et ühtaegu tuli olla nii tegev- kui ka vastutav toimetaja, kirjanduslik kaastöeline, reporter (see tõenäoliselt seletab nii paljude autorita artiklite ilmutist), tehniline toimetaja, toimetuse fotograaf ja korrektor ühes isikus. Oli veel osalise tööajaga inimene, kes pidas tellijate nimestikku ja postitas ajalehed. Kiirel ajal tuli mõnikord tedagi abistada (3).

Õpetajate Lehe esimene tegevtoimetaja Julius Elango 1920. aastal.

Õpetajate Leht ilmus kord nädalas, reedeti, numbri maht oli ebastabiilne, 4–8 lk. Trükiarv kõikus 1000 ja 2000 vahel, H. Harro andmetel keskmiselt 1200 (1, lk 51). Üksiknumbri hinnaks jäi kõigi aastate jooksul 10 senti. Lehe tegemisel püüti võimalikult odavalt läbi ajada. Kaastööde eest honorari ei makstud, ka toimetus töötas ühiskondlikus korras. Hiljem suudeti alalistele kaastöölistele maksta 3–4 senti reast. Ka toimetaja hakkas palka saama – 60 krooni kuus, seega umbes kolmandiku algkooliõpetaja palgast. Toimetus alustas Rataskaevu tänavas, hiljem asus Pühavaimu tänavas EÕL-ile kuuluvas majas.

Kuigi Õpetajate Leht lugejale nähtavasti meeldis, jäi tellijate arv oodatust madalamaks. Hүүdja hää! kõrbes annab 1934. aasta 17. numbris teada, et ainult 25–30% õpetajaskonnast loeb oma häälekandjaid. Sama numbris vestes “Miks nad ei loe “Õpetajate Lehte”?” oletab Rio-Reu, et neile pakub huvi kõik muu ja alles viimases järjekorras oma kutseala küsimused. Ta nimetab selliseid õpetajaid 20. kuupäeva orjadeks, kes on sunnitud ülalpidamise hankimiseks tunde andma.

1933. aastal anti leht üle kirjastusühisusele Töökool. 1935. aastal loodi EÕL-i asemikekogu otsusega ühistegelikk kirjastusühing Õpetaja. Alates 1935. aasta aprillist kuni lõpuni ilmus Õpetaja

Leht Ü.K.Ü. Õpetaja väljaandel. Õpetajate Lehe lisana ilmus aastail 1933–1940 EÕL-i kooliuuendusrühma bülletään Kooliuuenduslane. Kümne tegevusaasta jooksul anti välja ligi 500 Õpetajate Lehe numbrit, neist viimane 11. oktoobril 1940. Õpetajate Leht reorganiseeriti Eesti NSV õpetajaskonna häälekandjaks Nõukogude Õpetaja.

Nõukogude Õpetaja 1940–1989

Nõukogude Õpetaja esimene number ilmus 25. oktoobril 1940, vastutava toimetajana kirjutas alla Tiio Rummo. Vastutavaks sekretäriks kinnitati Tallinna Õpetajate Seminari õpetaja Hell Maran. Toimetuseartiklis “Uue ajalehe puhul” lubab õpetajate ametiühinguline häälekandja pakkuda tõhusat abi sotsialistliku kooli teadliku õpetajaskonna kujundamiseks.

Esimene number trükiti Punases Tähes, järgmised juba trükikojas Ühiselul. Alates jaanuarist 1941 hakkas leht ilmutama suureformaadilise nagu tollased päevalehed ning toimetuse kolis ajutiselt asukohast Pärnu mnt 10 Ühiseluga samasse majja Pikk t 40 (10). Sellesse toimetuste mesilastarru jäi ta aastakümneteks.

Mitte ainult formaadilt, vaid ka sisult ja kujunduselt oli Nõukogude Õpetaja üsna sarnane tolleaegsete päevalehtedega. Õpetajat püüti harida marksistlik-leninlikus teoorias, tutvustati nõukogude koolisüsteemi, õpetamise metoodikat, kirjutati õpetajate poliitilisest enesetäiendamisest, õpilasorganisatsioonidest jm. Tähtsal kohal olid nn ametlikud materjalid – nõukoguliku riigipühad ja nende tähistamine, partei ja valitsuse juhtide kõned, ettekanded ja suunised. Avaldati Eesti NSV juhtivate haridustegelaste (N. Andresen, A. Valsiner, J. Seilental) kõnesid ja artikleid. Ajalehed olid täis klišeesisid, ei pääsenud sellest õpetajategi häälekandja.

Nõukogude Õpetaja 2. aastakäigu viimane number ilmus reedel, 27. juunil 1941. Alanud sõda katkestas lehe ilmutamise 1945. aastani. Kokku jõuti kahe pooliku aastakäigu jooksul anda välja 36 ajalehenumbrit.

Esimene sõjajärgne number jõuab lugetajateni 13. jaanuaril 1945. Vastutav toimetaja on Hell Maran (1945–1946). Pa-